

Dashmir IDRIZI

**ROLI I MEDIAVE NË GJUHËN SHQIPE NË RMV GJATË
KOHËS SË EKSODIT NË VITIN 1999**

Abstrakt:

Në kujtesën kolektive shqiptare viti 1999 i shekullit të kaluar, do të mbahet mend si vit i golgotës shqiptare, ku miliona banorë shqiptarë të Republikës së Kosovës do të dëbohen me dhunë nga ana e ushtrisë dhe policisë serbo-sllave nga vatrat e tyre shekullore, vit ku do të zbrazet Kosova dhe do të shpërndahet dhimbja kolektive shqiptare. Ky gjenocid i paparë i popullatës civile shqiptare u bë trajtim në shumë media botërore, por edhe në shumë kancelari botërore të vendosjes. Fatmirësisht në shërbim të vëllezërve të tyre ishin edhe mediat lokale dhe nacionale të Tetovës dhe mbar Maqedonisë. Refugjatët të cilët ishin ndarë me dhunë në kufi nga policia maqedonase e asaj kohe dhe shumë familje nuk kanë mundur të gjejnë njëri-tjetrit, ishin mediat lokale në atë kohë Tv-Art, Tv-Koha, Radio Visari, Radio Fama, gazetat e përditshme Flaka dhe Fakti të cilat përmes zërit të tyre bënë bashkimin familjar të atyre që ishin nëpër kampet e improvizuara: Neproshten, Stenkovec dhe Çegran. Ato ditë të vështira për popullin shqiptar katrahura që ndodhte në vendkalimet kufitare në edicionet e lajmeve theksoheshin termet: Bllaca, Jazhinca, Tabanovci etj., ku me qindra mijëra kosovarë do të vërshojnë Maqedoninë. Për këtë flet edhe reportazhi televiziv i Tv Art-it i vitit 1999 me titullin “Ikim për t’u kthyer”.

Fjalët kyçe: *Gazetat, shtypi, informim, luftë, gjenocid, shfarosje, të drejtat e njeriut etj.*

Roli i mediave në gjuhën shqipe në RMV gjatë kohës së eksodit në vitin 1999

Golgota kosovare, zemërgjerësia tetovare

Viti 1999 i shekullit të kaluar, në kujtesën kolektive shqiptare do të mbahet mend si vit i golgotës shqiptare, vit ku miliona kosovarë do të dëbohen me dhunë nga vatrat e tyre shekullore, vit ku do të zbrazet Kosova dhe vit ku do të shpërndalet dhimbja kolektive shqiptare. Ky gjenocid i paparë i popullatës civile shqiptare u bë trajtim në shumë media botërore por edhe në shumë kancelari botërore të vendosjes. Sakrifica për vëllezërit kosovarë i habiti të gjithë në përgjithësi, pasi shqiptarët e Maqedonisë ishin ata që hapën dyert për këta shqiptarë, të cilët nuk dini nga t’ia mbanin. Por, gjithashtu edhe shumë organizata humanitare ju ofruan ndihmë. Arkivat të cilat gjenden në televizionet lokale mund tani t’i shohim nëpër video të ndryshme të cilat janë të servuara si dokumentar, si pjesët kufitare, kampet e ndryshme, pse jo edhe të zhvendosurit nëpër shtëpitë e vëllezërve shqiptarë në mbar Maqedoninë. Në tetë marsin e vitit 1999 përveç mediave, Shoqata e Grave Shqiptare në RMV të shoqëruara nga gratë tetovare organizuan marshin protestues me moton “Liri Kosovës” (kronikë e përgatitur më 8 mars 1999), në shenjë përkrahjeje të të gjitha grave shqiptare nga Kosova të cilat kanë humbur bijtë e tyre në këtë luftë të përgjakshme.¹

Në këtë marsh morën pjesë protestuese gra, të cilat ishin të përkrahura edhe nga partitë politike shqiptare që vepronin në atë kohë në RM, ndër ta kryetarja e Lidhjes së Gruas Shqiptare me udhëheqjen e Myqereme Rusit, rektori i USHT-së prof. dr. Fadil Sulejmani, Shoqata e të Dënuarve dhe të Përndjekurve Politikë në Republikën e Maqedonisë, me në krye në atë kohë Shaban Xheladinin dhe shumë të

¹ Dashmir Idrizi, “Mediat dhe sistemi pluralist në RMV”-Tetovë 2023, 113.

tjerë. Ky miting përfundoi me hedhjen e disa pëllumbave si simbol i lirisë së Kosovës në atë kohe. Ato ditë ogurzeza ishin bërë pikë referimi për gazetarët e mediave lokale në të cilët qëndronin në kufi, për të raportuar se ç'po ndodhte nga momenti në moment kanë realizuar intervista si me refugjatët kosovarë, po ashtu edhe me banorët e fshatit Glloboçicë dhe Jazhincë, të cilët kanë qenë dëshmitarët e gjithë atij gjenocidi të pranverës së vitit 1999! Banorët e fshatit Jazhincë kanë pasur çdo ditë kontakte me gazetarët e vendit dhe jashtë vendit për situatën aktuale të asaj kohe në lidhje me jetën e mjerueshme të fshatit Jazhincë dhe kanë informuar në lidhje me gjithë plaçkitjet të cilat kanë qenë nga ushtria serbe. “Banorët janë shprehur se rrinë tërë natën zgjuar nga frika për jetën e tyre dhe ndonjëherë largohen nga vendi të afërmit e tyre kur e shohin jetën e tyre në rrezik, ndërsa ditën rrinë ulur pranë ekraneve televizive për të ndjekur informacionet të cilat kishin të vetmen temë “Situata në Kosovë”. Ata gjithashtu janë shprehur se ushtria dhe policia maqedonase janë sjellë në atë kohë shumë korrekt me ta, mirëpo matanë kufirit asgjë nuk ka qenë e njëjtë.

Në vendkalimet kufitare situata në atë kohë ka filluar të nxehet dhe në edicionet e lajmeve janë përmendur vetëm termet: Bllaca, Jazhinca, Tabanovci etj., ku me dhjetëra-mijëra kosovarë do të vërshojnë në Maqedoni. Për këtë flet edhe reportazhi televiziv i Tv Art me titullin: “Ikim për t’u kthyer”.² Të gjithë qytetarët kosovarë në hyrje të kufirit janë shprehur përballë mediave lokale në atë kohë në lidhje me tmerrin që përjetojnë gjatë rrugës derisa arrijnë deri matanë kufirit. Ushtria gjermane ka qenë prezente nëpër kampet të cilat u bënë një shtëpi e re e improvizuar për refugjatët, ku e njëjta gjë ndodhi edhe në fshatin Neproshten të komunës së Xhepçishtit-Tetovës. Refugjatët të cilët ishin ndarë me dhunë në kufi nga policia maqedonase gjatë ditëve të tmerrit dhe shumë familje nuk kanë mundur të gjejnë njëri-tjetrit, mirëpo shqiptarët dhe mediat lokale të Tetovës dhe më gjerë: Tv-Art, Tv-Koha, Radio Visari, Radio Fama,

² Dashmir Idrizi, “Mediat dhe sistemi pluralist në RMV”..., 114.

përmes mikrofonit të hapur bënin bashkimin e familjeve, të atyre që ishin nëpër kampet e improvizuara Neproshten, Stenkovec dhe Çegran, me të dëbuarit që ishin vendosur nëpër familjet shqiptare në mbar Maqedoninë duke filluar nga Kumanova e deri në Strugë të katrahurës kosovare andaj lirishtë mund të themi se mediat e dhanë provimin!

Gazetarët tanë të mediave të shkruara edhe ato audiovizuale kanë raportuar drejtpërdrejt për secilin rast, duke sjellë materiale adekuate për rastin në fjalë. Mediat në RMV kanë luajtur rol të veçantë edhe rreth informimit të betejave dhe aktiviteteve që realizonte Ushtria Çlirimtare e Kosovës në vijat e frontit në mbar Kosovën, kur e dimë se Kosova ishte në terr informativ. Lajmet e TVP-së emetoheshin te valët e Televizionit Shqiptar në Tiranë, ndërkaq gazeta “Koha ditore” botohej në Maqedoni e përkrahur nga e përditshmja e pavarur “Fakti” që botohej në Shkup bashkë me mediat simotra audio dhe audiovizuale në gjuhën shqipe, qofshin ato private apo publike duke mos hezituat fare të publikonin informacionet që i merrnin nga vija e frontit në Kosovë, siç ishin pikat më të nxehta të luftimeve ato nga Drenica, Dukagjini, Pashtriku apo ndonjë pjesë tjetër e Kosovës. Gjithashtu vlen të theksohet se edhe Posta e Tetovës do të jetë objekt për gjetjen e njëri-tjetrit e më të dashurve të shkapërderdhur. Ajo që bëri bujë në mediat e vendit e veçanërisht ato të Tetovës Tv-Art, TV-Koha, mediat radiofonike dhe gazetatat “Fakti” dhe “Flaka” ishte dita kur ra dëshmor në pikën kufitare Kosovë-Shqipëri në betejën e lavdishme të Koshares, dëshmori i kombit Mujdin Aliu më 14 prill të vitit 1999. Më shumë bujë bëri varrimi i dëshmorit Mujdin Aliu në fshatin e tij të lindjes Poroj, ku morën pjesë e mijëra qytetarë.* Numri i të dëbuarve nga Kosova u shtua edhe më shumë pas fillimit të bombardimeve të forcave të NATO-s mbi caqet serbo-sllave nëpër vise të ndryshme të Kosovës. Pra, pas 24 marsit të vitit 1999, numri i të dëbuarve nga Kosova të cilët u vendosën në Tetovë dhe rrethinë arriti 53 mijë, të cilët ishin shpërnda nëpër

* Pjesmarrës në këtë varrim ishte edhe Dashmir Idrizi, autori i këtij punimi.

familjet tetovare!³ Rrëfimet që vinin nga refugjatët ishin të tmerrshme, pasi ata posa mbërrinin në Maqedoni para gazetarëve raportonin për masakrat që kishin ndodhur nëpër zona të ndryshme të Kosovës, e veçanërisht për atë të Kotlinës që ndodhi menjëherë pas fillimit të sulmeve të NATO-s mbi caqet serbe më 24 mars të vitit 1999 në fshatin Kotlinë të komunës së Kaçanikut, ku pasi vranë dhe u masakruan nga çetnikët serbë 22 burra civilë të fshatit, të njëjtët i hodhën në bunarin e fshatit për t'i humbur gjurmët.

Në pikën kufitare të Bllacës tek e cila u depërtuan mbi 60 mijë refugjat, kishte raste kur aktivistët e Organizatës Humanitare EL-hilal, maltretoheshin nga policia e Maqedonisë, vetëm pse tentonin t'ju ndihmojnë të dëbuarve nga Kosova. Në këtë vend, i cili quhet “Jetë a vdekje” ndërruan jetë 57 refugjatë dhe u varrosën në tokën e askujt në mes të pikës kufitare Kosovë-Maqedoni.⁴ Kjo ngjarje famëkeqe nuk mbeti pa u regjistruar në mediat e Maqedonisë, siç ishin në të kohë: MTV2 redaksia në gjuhën shqipe, mediat lokale Tv-Art, Tv-Koha dhe radiot lokale “Visari” dhe “Fama” në Tetovë, Tv-Era Shkup, Tv-Festa Kumanovë etj., e po ashtu këto ngjarje publikoheshin edhe te mediat e shkruara, siç ishin “Flaka” dhe “Fakti”.

Mbyllja e kufijve për banorët e Kosovës

“Në vendkalimin e “Bllatës” në mes të Shqipërisë dhe Maqedonisë në qytetin e Dibrës, policia maqedonase nuk i lejonte të ikurit nga Kosova që të kalojnë nga Shqipëria në Maqedoni në qytetin e Dibrës. Ky qëndrim i irritoi banorët e Dibrës e veçanërisht kryetarin e saj Qemal Xhafa”.⁵ Kjo nuk ishte e rastësishme, pasi kryetari i RMV-së i asaj kohe, Kiro Gligorov, gjithmonë tentonte që Maqedonia të jetë korridor për transportimin e qytetarëve nga Kosova nëpër vendet e botës, e assesi të ndalen këtu. Dhe dhjetë ditët e para të muajit prill të vitit 1999 kufiri Maqedoni-Kosovë ishte i mbyllur,⁶ me

³ Intervistë e kryetarit të OH Eli hilal, dr. Behixhudin Shehapi.

⁴ Monografia e OH El hilal “20 vjet qëndrojmë për ju”, 54, Shkup 2012.

⁵ Po aty.

⁶ Po aty, 50.

pretekst se të dëbuarit nga Kosova do të sistemohen në Maqedoni dhe se udhëheqësia e këtij shteti mendonin se do të ndërrojë numri i popullatës shqiptare duke u rritur dukshëm në Maqedoni.

Mirëpo, si rezultat i presionit ndërkombëtar më 10 prill RM e hapi kufirin, të cilët më pas do të strehoheshin te vëllezërit shqiptarë, a motoja e popullatës nga Kosova dihej “Ikim për t’u kthyer”.⁷ Assesi nuk duhet mohuar edhe kontributi i organizatave humanitare: Kryqi i Kuq Ndërkombëtar, “Nëna Terezë”, “Mjekët pa kufi”, e sidomos Organizatës Humanitare EL-Hilal përfaqësuesit e së cilës njëlloj si gazetarët bënë të pamundurën madje nën kthetrat e policisë maqedonase ndonjëherë edhe të maltretuar ua shpërndanin ushqimin të dëbuarve nëpër pikat kufitare dhe në kampe. Gazetari i Radio Televizionit të Prishtinës tashmë në pension z. Shaqir Foniqi në prononcimin e tij për gazetën “Fakti” të datës 8 prill 1999 në lidhje me largimin e qytetarëve nga Kosova, nga vendlindja e tyre do të shprehet: “Më se 80 mijë shqiptarë kaluan shtatë rrathët e ferrit të Dantes dhe secili në mënyrën e vet bënë të pamundurën për të fituar jetën mbi vdekjen. Akademiku, doktori i shkencave, fëmija, i paralizuari i verbëri... etj., ishin pjesëtarë të një kalvari dhe personazhe të një drame rrëqethëse. Pas gjithë kësaj golgote gebelsiane të një regjimi çmendurak, njeriu mund të pyes (a mund të flitet fare për njeriun, si një qenie humane?⁸ Si qendër e vizitave të gazetarëve mediave lokale në Tetovë Tv-Artit, Tv-Koha, radio “Visari” dhe radio “Fama”, si dhe gazetarët e të përditshmeve “Fakti” dhe “Flaka” ishte edhe kampi i Neproshtenit i vendosur në atarin e komunës së Xhepçishtit te i cili u vendosën 160 tenda e ku gjetën strehim 2 800 refugjatë, prej të cilëve 1 200 ishin fëmijë, e për të cilët janë përkujdesur 200 ushtarë të NATO-s nga kontingjenti gjerman dhe 10 mjekë gjermanë, ndërsa mbi 5 000 refugjatë u vendosën nëpër shtëpitë e banorëve të komunës së Xhepçishtit, nëpër fshatrat Xhepçisht, Poroj dhe Gjermë (këtë na e dëshmoi stomatologu nga fshati Xhepçishtë tani

⁷ Jahja Lluka, “Bllaca 99 Përjetimet e të dëbuarve me dhunë nga forcat serbe”, Fokus Print Shkup, 2024, 25.

⁸ “Fakti” të datës 8 prill 1999, Shkup 1999.

më në pension z. Ismail Idrizi, i cili disa herë i kishte vizituar refugjatët në kampin e Neproshtenit për t'ju dhënë ndihmën e parë).

Gazetarët kosovarë vendosën të kontribuojnë për vendin e tyre edhe në Maqedoni duke startuar me botimin e gazetës “Koha ditore” në Tetovë. Gazetarët e kanë paguar shtrenjtë “mbrojtjen e fjalës së lirë” pasi fillimisht nuk kishin se ku t’i botonin shkrimet e tyre, ndërsa më vonë është dhënë leja për botimin e kësaj gazete, ku në kushte jo të përshtatshme filloi nismën me të vetmin qëllim që t’i përkushtohen vujatjeve të të dëbuarve nga Kosova. Shpërndarja e kësaj gazete mori dhenë, ku pas botimit të numrit të parë përnjëherë filloi distribuimi në pesë shtete, si në: Gjermani, Zvicër, Austri, Britani dhe në Suedi. Projekt ky i ndihmuar nga Ministria e Jashtme e Britanisë, nga Franca dhe Fondacioni “Soros”, ku secila kopje ka qenë falas në kampet e refugjatëve. Nuk mungonin as aktivitetet, përkujtimet e të rënëve në vatrat e krizës, kështu që në Pallatin e Kulturës Shkup në atë kohë u mbajt mbledhje komemorative për akademikun Femi Agani, i cili dha një kontribut të jashtëzakonshëm për Kosovën, ku morën pjesë shumë politikanë, shkrimtarë e personalitete të ndryshme nga Maqedonia dhe Kosova.⁹

Mediat lokale në Maqedoni me anë të raportimit shprehën këndvështrimin e tyre dhe me të gjithë kapacitetin që kishin u vendosën nën shërbimin e vëllezërve nga Kosova me një armë mjaft të fuqishme “informimin” dhe pasqyrimin e të gjitha ngjarjeve që shënuan këtë tragjedi të madhe shqiptare pas Luftës së Dytë Botërore. Kuptohet se jemi të vetëdijshëm se duhet bërë edhe më shumë për raste të tilla, por duke u bazuar tek arkivat e televizioneve shohim një epokë e cila nuk duam ne si shqiptarë të përsëritet, duke parë se sa e madhe ka qenë zemra dhe solidariteti për të ndihmuar vëllezërit nga Kosova në kohën e tmerrit të përjetuar.¹⁰ Përmes këtij punimi jam munduar që sadopak ta largojë pluhurin e harresës që i ka kapluar shtetet shqiptare, e veçanërisht atje ku ndodhi sakrifica në Kosovë,

⁹ Arkiva e Art Channel.

¹⁰ Po aty.

dhe këtu ku u gjet qetësia e “brishtë” në RMV. Fatkeqësisht edhe botimet e librave të cilat më kanë rënë në dorë deri tani qofshin ato të botuara në Kosovë apo në Maqedoni më bie në sy një punë selektive apo krahinore. Mjerisht nuk kam hasur ndonjë botim ku do të ishin përfshirë me tepër se 50% e ngjarjeve makabre që ndodhën në vitin 1999 në Kosovë. Jam përpjekur që t’i theksoj të gjitha mediat qofshin ato lokale apo shtetërore radiofonike, të shkruara apo audiovizuele, që kanë dhënë kontributin rreth informimit për gjendjen shëndetësore dhe sociale të të gjithë të larguarve nga shtëpitë e tyre nga Kosova dhe që për më shumë se tre muaj gjetën strehim te vëllezërit e tyre në RMV.